

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-37>

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЯК ЗЛОЧИНУ

Якименко І. В.

ад'юнтка

*Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Протягом тривалого часу проблема насильницьких зникнень розглядалася у контексті порушення багатьох прав людини, регламентованих у низці міжнародно-правових документів, – Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань (1984 р.). Практика насильницьких зникнень також порушує чимало прав, закріплених у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), зокрема таких, як право на соціальне забезпечення і захист сім'ї. Проблема насильницьких зникнень на регіональному рівні розглядається як порушення прав людини, захищених Європейською конвенцією з прав людини та основних свобод (1950 р.), Американською конвенцією з прав людини (1969 р.) та Африканською хартією прав людини і народів (1981 р.) [1, с. 42].

Зникнення людей також можуть означати серйозні порушення міжнародних інструментів, які не є конвенційними, зокрема таких, як Стандартний мінімум Правил поводження з ув'язненими, затверджений Економічною та соціальною радою ООН у 1957 році, а також Кодекс поведінки для правоохоронців та Збір принципів захисту усіх осіб, які перебувають у будь-якій формі затримання або ув'язнення, прийняті Генеральною Асамблеєю у 1979 та 1988 роках [2, с. 3].

Вже наприкінці 70-х років минулого століття міжнародна спільнота мала достатньо досвіду щодо випадків насильницьких зникнень, які мали доволі широке поширення у Латинській Америці. Саме в цей час розпочалася активна боротьба з цим суспільно-небезпечним явищем як на загальному, так і на регіональному рівнях, до якої було залучено численні міжнародні організації, наділені достатніми повноваженнями за для вирішення розглядуваної проблеми.

Процес регулювання насильницьких зникнень як конкретного порушення прав людини розпочався з роботи Комісії ООН з прав людини та Генеральної Асамблеї ООН.

У 1974 році Міжамериканська комісія з прав людини у своєму звіті до Генеральної Асамблеї Організації американських держав (далі – ОАД) вперше звернула увагу на існування практики насильницьких зникнень. В результаті цього у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 33/173 від 18 грудня 1978 року «Про зниклих осіб» було засуджено злочин насильницького зникнення. Цей злочин визначено як порушення права на життя, права на особисту свободу та цілісність, на свободу від катувань та інших нелюдських чи таких, що принижують гідність поводження, свободу від свавільного арешту та затримання і право справедливого судового розгляду [3, с. 94].

У 1980 році в місті Расіні (штат Вісконсин) міжнародною організацією «Amnesty International» було організовано конференцію, в якій взяли участь представники різних держав. Метою цієї зустрічі було формування концепції насильницького зникнення як окремого специфічного злочину, що має суттєві відмінності від інших злочинів, пов'язаних зі зникненням осіб, та розроблення стратегії протидії такому злочину. Однак отримати позитивних результатів від такої зустрічі не вдалося [4]. В цьому ж році Комісією ООН з прав людини було прийнято Резолюцію № 20 (XXXVI) від 29 лютого 1980 року, метою якої стало створення Робочої групи ООН з насильницьких або мимовільних зникнень [3, с. 94] як моніторингового договірному органу, головним завданням якого проголошувалось надання допомоги сім'ям у визначенні долі або місцеперебування зниклих членів їхніх сімей.

Що стосується нормативного врегулювання питань протидії насильницьким зникненням, то перші спроби розробити відповідний єдиний міжнародний документ було здійснено у 1981 році, коли Інститут прав людини Паризької асоціації адвокатів скликав колоквиум, у рамках якого вперше розглядалося питання щодо розроблення міжнародної конвенції проти насильницького зникнення. Та вже у 1982 році декількома видатними юристами – такими, як Едуардо Новао Монреаль з Чилі та Альфредо Галлетті з Аргентини, було підготовлено перший текст Конвенції проти насильницьких зникнень. У 1983 році FEDEFAM (Латиноамериканська федерація асоціацій родичів затриманих та зниклих безвісти) подала текст конвенції до ООН для прийняття. У відповідь держави заявили, що краще оновити існуючі механізми, а не розробляти нову конвенцію. У 1984 році Підкомісія підготувала попередній проект міжнародної декларації. Однак цей текст не було взято до уваги [5].

На універсальному рівні нормативна діяльність міжнародних організацій щодо насильницьких зникнень розпочалася з прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (резолюція 47/133 від 18 грудня 1992 року) [3, с. 96]. Документ кваліфікував акт насильницького зникнення як порушення людської гідності і засуджував його як тяжке та грубе порушення прав людини та основних свобод [6]. У згаданій Декларації проголошувалося, що жодна держава не повинна практикувати, дозволяти або терпіти насильницькі зникнення [6]. Також ОАД прийняла Міжамериканську конвенцію про насильницькі зникнення людей 9 червня 1994 року, яка набрала чинності 28 березня 1996 року Цей документ став першим юридично обов'язковим документом, який забороняв насильницькі зникнення як такі [1, с. 43]. Проте жоден із згаданих документів не мав глобальної загальнообов'язкової юридичної сили, що спричиняло труднощі у процесі притягнення до кримінальної відповідальності за насильницькі зникнення відповідно до міжнародного права [7].

Ще одним кроком, спрямованим на боротьбу з насильницькими зникненнями, стало прийняття Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. В цьому документі насильницькі зникнення включені до переліку злочинів проти людства, коли вони вчинені в рамках широкомасштабної або систематичної атаки, спрямованої проти цивільного населення, яке знає про напад [3, с. 97].

Завершальний крок на шляху до закріплення загального права не бути підданим насильницькому зникненню здійснила Підкомісія з питань сприяння та захисту прав людини Комісії з прав людини, яка прийняла перший проект Міжнародної конвенції про захист всіх осіб від насильницьких зникнень у 1998 році. Згодом, у 2001 році Комісія з прав людини створила Міжсесійну робочу групу відкритого складу із завданням розробити юридично обов'язковий нормативний документ щодо захисту всіх осіб від насильницьких зникнень [8]. Понад 70 штатів, а також численні громадські організації, асоціації сімей зниклих та експерти брали участь у переговорному процесі. Робоча група завершила доручену роботу у вересні 2005 року Генеральна Асамблея ООН на своїй 61-й сесії прийняла Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницького зникнення. Це сталося 20 грудня 2006 року.

Література:

1. Tatjana Milić. International Convention for the protection of all persons from enforced disappearance. *Medjunarodni problemi*. 2010. Volume 62, issue 1. 64 p.

2. Enforced or Involuntary Disappearances. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Fact Sheet No. 6/Rev.3. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet6Rev3.pdf> (дата звернення: 01.07.2021).

3. Tullio Scovazzi and Gabriella Citroni. *The Struggle against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention*. Leiden Boston. 2007. 432 p.

4. José (Pepé) Zalaquett. *Human Rights: From Practice to Policy*. Proceedings of a Research Workshop Gerald R. Ford School of Public Policy University of Michigan. October 2010. URL: <http://humanrightshistory.umich.edu/files/2012/07/Zalquette.pdf> (дата звернення: 01.07.2021).

5. History and background of the convention. *International coalition against enforced disappearance*. URL: <https://www.icaed.org/the-convention/history-and-background-of-the-convention/> (дата звернення: 01.07.2021).

6. Декларація про захист всіх осіб від насильницького зникнення: Резолюція ООН від 18.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#Text (дата звернення: 01.07.2021).

7. Kirsten Anderson. How effective is the international convention for the protection of all persons from enforced disappearance likely to be in holding individuals criminally responsible for acts of enforced disappearance? *Melbourne Journal of International Law*. 2007. Vol 7. URL: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/1681213/Anderson.pdf (дата звернення: 01.07.2021).

8. Resolution of the UN Commission on Human Rights: Question of enforced or involuntary disappearances. 2001/46. E-CN_4-RES-2001-46 (23 April 2001).